

Biblistyka Starego Testamentu – Teologia Starego Testamentu

opracował Adam Grześkowiak

1. Historia i przedmiot teologii Starego Testamentu

Teologia Starego Testamentu jest dyscypliną stosunkowo młodą. Idea teologii biblijnej (zarówno starotestamentowej jak i nowotestamentowej) powstała w opozycji do tradycyjnej teologii dogmatycznej. Program taki sformułował luteranin J.F. Gabler, który w 1787 r. wygłosił wykład zawierający naukowe podstawy do przeprowadzenia rozdziału pomiędzy teologią biblijną – głównie teologią Starego Testamentu – a teologią dogmatyczną. Przy ówczesnym stanie egzegezy okazało się to jednak zbyt trudne do wykonania. Realizację programu wyłonienia teologii biblijnej Starego Testamentu, jako samodzielnej gałęzi teologii, w XIX w. były naznaczone konfliktem między heglizmem a konserwatyzmem. Tak więc początek teologii Starego Testamentu sytuuje się na przełomie XVIII i XIX w. W tym okresie ważniejsze prace z zakresu teologii biblijnej dotyczyły wyłącznie Starego Testamentu (G.L. Bauer, W. Vatke, G.F. Oehler, H. Schultz z podziałem na część historyczną i systematyczną 1869, A.B. Davidson). Pod koniec stulecia przeważały prace z dziedziny historii religii (metoda *Religionsgeschichte*). Broniono zasadności uprawiania syntetycznej teologii biblijnej obok historii religii, czego owocem była *Teologia Starego Testamentu* W. Eichrodta (1933), który skrytykował filozoficzną interpretację religii Izraela jako „etycznego monoteizmu”, wziął za punkt wyjścia pojęcie przymierza i uporządkował treść teologii Starego Testamentu wokół trzech konkretnych relacji: 1. Boga z jego ludem; 2. Boga ze światem; 3. Boga z człowiekiem. Podobny układ przyjęli L. Köhler (z pojęciem Boga jako Pana w centrum, 1936) i H. Wheeler-Robinson (1946, nieukończone). G.E. Wright (1952) uwypuklił objawienie w historii w formie kerygmatycznej. P. van Imschoot (1954) podkreślił, że sama religia Izraela w historycznym rozwoju nie doszła do syntezy, ale można ją uporządkować tematycznie (Bóg, człowiek, sąd i zbawienie). Th.C. Vriesen (1954) zajął się kwestią znaczenia teologii biblijnej Starego Testamentu dla wiary chrześcijańskiej (osobno opracował historię religii izraelskiej). E. Jacob (1955) wyróżnił tematy: cechy Boga, działanie Boga i sprzeciw wobec Boga. G.A.F. Knight (1959) omówił obszernie wizję Boga, stworzenia, Izraela i zbawienia z zamiarem uwypuklenia znaczenia *Starego Testamentu* dla chrześcijan. Za kulminację tych prac uchodzi *Teologia Starego Testamentu* G. von Rada (1957–60, wyd. pol. 1986), dzieląca się na teologię tradycji historycznych i profetycznych Izraela (wątek mądrościowy opracowano osobno),

które należy rozpatrywać w dynamicznym rozwoju ciągłej reinterpretacji wielokształtnej tradycji.

Powyższa prezentacja różnych podejść do teologii Starego Testamentu ukazuje trudność w zdefiniowaniu jednoznacznej odpowiedzi na pytanie co faktycznie jest przedmiotem tej teologii. Dzieła takich teologów jak L. Köhler, W. Eichrodt, G. von Rad, E. Jacob, Th.C. Vriezen, czy H.D. Preuß, które powstały w przeciągu ostatnich dwóch wieków, ukazują tę trudność, gdyż pod jednym tytułem „Teologia Starego Testamentu”, omawiane są różne treści i wątki myśli starotestamentowej. Jednakże niezależnie od metody i sposobu prezentacji teologii Starego Testamentu można stwierdzić, że teologia Starego Testamentu jest metodyczną prezentacją treści wiary starożytnego Izraela, której świadectwem są księgi Starego Testamentu.

Teologia Starego Testamentu, która prezentowana jest w ramach przedmiotu biblistyka Starego Testamentu, może z pewnością być określona teologią biblijną Starego Testamentu. Oznacza to, że prezentacja wątków i tematów teologicznych będzie wynikiem syntezy tematycznej ksiąg zamkniętych w kanonie Starego Testamentu. W znaczeniu ogólnym cała teologiczna zawartość Starego Testamentu, czyli zawarte w niej poglądy na temat Boga, człowieka i zbawienia, które można streścić w schemacie historii zbawienia (stworzenie świata i człowieka, grzech, objawienie się Boga w dziejach Izraela, czasy ostateczne). W ramach teologii Starego Testamentu można wyodrębnić działy, np. antropologię, hamartiologię, soteriologię, etykę.

W współczesnej biblistyce rysują się dwa sposoby uprawniania teologii biblijnej: raz rozkłada się ją na teologie poszczególnych ksiąg (historyczne rekonstrukcje koncepcji jej autorów), ewentualnie grup ksiąg o zbliżonym charakterze. Taką metodę prezentacji teologii Starego Testamentu w pracach wydanych w języku polskim przyjął R.B. Zuck, redaktor *Teologii biblijnej Starego Testamentu* (Warszawa 2003). Kiedy indziej próbuje się syntezy historyczno-teologicznej w ramach całego Testamentu (rzadziej całości Biblii, jako mniej jednorodnej, całościowo ujmuje się ją jednak w słownikach oraz w metodzie „krytyki kanonicznej”, czyli przy traktowaniu kanonu biblijnego jako zasadniczo jednego dzieła o historycznie uwarunkowanych składnikach). Przykładem takiej prezentacji jest *Teologia Starego Testamentu* J. Schreiner (Warszawa 1999). Zatem teologia biblijna Starego Testamentu raz jest przedłużeniem egzegezy, a raz jej syntezą na wyższym poziomie ogólności.

2. Teologia Starego Testamentu

W ramach zajęć z biblistyki Starego Testamentu przyjmujemy zasadę prezentacji teologii Starego Testamentu jako syntezy historyczno-teologicznej całego Testamentu.

2.1. Bóg Jahwe – starotestamentowa teologia Boga

Przeczytaj załącznik A – teologia ST.

2.2. Kosmologia Starego Testamentu

Przeczytaj rozdział 1. książki L.I. Mashchaka, *Epokowe wydarzenia*, Warszawa 2004, s. 17-22 oraz tekst źródłowy: Rdz 1,1 – 2,3

2.3. Antropologia Starego Testamentu

Przeczytaj rozdział 1. książki L.I. Mashchaka, *Epokowe wydarzenia*, Warszawa 2004, s. 22-30 oraz teksty źródłowe: Rdz 1,26-31; 2,18-25.

2.3.1. Hamartiologia Starego Testamentu

Przeczytaj rozdział 2. książki L.I. Mashchaka, *Epokowe wydarzenia*, Warszawa 2004, s. 31-46, tekst źródłowy: Rdz 3,1-13 oraz załącznik B – teologia ST.

2.4. Soteriologia Starego Testamentu

Przeczytaj załącznik C – teologia ST oraz rozdziały 5-8 książki L.I. Mashchaka, *Epokowe wydarzenia*, Warszawa 2004, s. 82-128.

2.5. Lud Jahwe – eklezjologia Starego Testamentu

Przeczytaj załącznik D – teologia ST oraz rozdziały 4 i 9-12 książki L.I. Mashchaka, *Epokowe wydarzenia*, Warszawa 2004, s. 61-81.129-175.

2.6. Eschatologia Starego Testamentu

Przeczytaj załącznik E – teologia ST oraz rozdział 14. książki L.I. Mashchaka, *Epokowe wydarzenia*, Warszawa 2004, s. 187-197.

Bibliografia

1. *A Biblical Theology of the Old Testament*, red. R.B. Zuck, Chicago 1991 (*Teologia biblijna Starego Testamentu*, tłum. I. Bućkowska – E. Szymula – M. Wermiejewicz, Warszawa 2003).
2. Maszczak L.I., *Epokowe wydarzenia*, Warszawa 2004.
3. Niemczyk J.B., *Grzech – sąd – kara (Elementy hamartologii Starego Testamentu)*, RTChAT XI/2 (1969), s. 201-222.
4. Rad G. von, *Theologie des Alten Testaments*, München 1960 (Przekł. pol. *Teologia Starego Testamentu*, tłum. B. Widła, Warszawa 1986).
5. Schreiner J., *Theologie des Alten Testaments*, Würzburg 1995 (Przekł. pol. *Teologia Starego Testamentu*, tłum. B.W. Matysiak, Warszawa 1999).
6. Uglorz M., *Jahwe – Bóg Izraela. Zarys starotestamentowej teologii Boga*, Warszawa 2002.
7. Widła B., *Teologia antropologiczna Starego Testamentu*, Warszawa 2004.